

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ М. ГОГОЛЯ І ЙОГО ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. У науковому дослідженні представлений індивідуальний стиль М.Гоголя. Зроблений акцент на характерних особливостях його творчості. Наголошено на тому, що у художніх творах М. Гоголь акцентує увагу на деталях. Доведено, що автор детально представляє поміщицький та чиновницький побут, він вражає великою кількістю деталей предметної зображальності.

Ключові слова: індивідуальний стиль, особливість, художня творчість, поетика, сатира.

Сьогодні українці мають усі підстави стверджувати, що М. Гоголь – український письменник. Це засвідчується не лише його приналежністю до України, а й наявністю в художньому доробку українських творів, де пріоритетними є доля українського народу, його самотність, звичаї, обряди.

Проблема вивчення гоголівського стилю є однією з найбільш складних і недостатньо розроблених в сучасному гоголезнавстві, незважаючи на наявність робіт І.Є. Мандельштама, А.О. Белого, В.В. Виногорова, В.Ф. Переверзева і інших дослідників. Не претендуючи на остаточне рішення даної літературознавчої проблеми, спробуємо визначити деякі характерні особливості індивідуального стилю Гоголя. Як справедливо зауважив Б.М. Ейхенбаум, «в науці важливі не тільки вирішення питань, важлива їх постановка. Рішення далеко не завжди бувають остаточними і безпомилковими (навіть в математиці), між тим як інша постановка питання призводить до нових наукових спостережень» [8, с. 371].

У той час, коли Гоголь вступив в літературу, в ній вже утвердився і панував стиль, якому властиві гармонія, простота, природність і розміреність. Такий стиль прийнято називати класичним. Найбільш яскравим його представником був Пушкін, творчість якого характеризувалася лаконізмом і простотою. На тлі пушкінського стилю гоголевський стиль здавався дисгармонійним. Твори Гоголя вразили сучасників своєю незвичністю, порушенням логічних і мовних норм.

У полеміці навколо «Вечорів», яка розгорнулася на сторінках періодичних видань, розглядалися питання, пов'язані не тільки зі своєрідністю авторського підходу до втілення міфопоетичного образу України, а й з особливостями його стилю. Гоголівський стиль не тільки затвердився в літературі, а й вплинув на подальший її розвиток. Я.Е. Ельсберг справедливо вказував, що жоден індивідуальний стиль не набував в літературі такого значного впливу, як гоголівський [9, с. 36]. Він був закладений в основу нових стильових тенденцій, які знайшли відображення в творчості багатьох письменників, кожен з яких мав яскравий індивідуальний стиль.

Незважаючи на величезну кількість досліджень, присвячених творчості письменника, однозначної відповіді на питання про те, які риси гоголівського стилю, принаймні не існує. Стиль Гоголя і його витоки настільки ж загадкові, як і сама особистість письменника. Кожне з його творів має свої стильові домінанти. У «Вечорах на хуторі біля Диканьки» домінує фольклорно-міфологічна образність і гумор, в «Тарасі Бульбі» – стиль народно-пісенної поезії, народної думи, в «Петербурзьких повістях» – фантастика і гротеск, в «Мертвих душах» – описовість, ліризм і широкий епічний розмах, в «Вибраних місцях з листування з друзями» – високий проповідницький стиль. Крім того, до стильових домінант гоголівської прози слід віднести риторичність, прийом деталізації і суперечність. Однак, незважаючи на таку велику кількість стильових домінант, Гоголь належить до тих творців, яких, впізнають по «почерку», за манерою письма. Очевидно, секрет стилю письменника криється в його творчій індивідуальності.

Умовність, контрастність, алегоричність – невід'ємні складові гоголівського стилю. У стильовій системі письменника знайшла відображення незбагненність світу. На думку дослідників, така особливість не з'являється з народження, вона формується упродовж усього життя [5]. Особливо яскраво це проявилось в ранній творчості, зокрема, в описах української ночі, Дніпра. Впливом барокової системи обумовлена в творчості Гоголя ускладненість художньої форми, величезна роль алегорії, гіперболізації, контрасту. Очевидно, з барокової естетикою пов'язана дисгармонія художнього світу письменника (естетика Ренесансу, як відомо, характеризувалася гармонійністю).

У багатьох творах Гоголя вгадується барокова модель світу (космос, мікрокосм, макрокосм), експресивність, динамізм, звернення до морально-релігійної проблематики. Його описи вражають мальовничістю, яка асоціюється з однією з центральних ідей в естетиці бароко – ідеєю синтезу мистецтв.

Характерною рисою індивідуального стилю Гоголя є його сміх, який має безліч відтінків – гумористичний, сатиричний, іронічний, саркастичний, каламбурний, приправлений анекдотом і фарсом. М.М. Бахтін вказує на наявність в стилі письменника елементів народної сміхової культури і називає гоголівський сміх «чистим та народно-святковим». При цьому дослідник зазначає, що «позитивний», «світлий», «високий» сміх Гоголя, вирісший на ґрунті народної сміхової культури, не був зрозумілий» [1, с. 491]. І якщо в «Вечорах» сміх переважно веселий, заснований на комізмі ситуацій, то в творчості зрілого Гоголя панує сатира і гротеск, «сміх крізь сльози». В цілому ж феномен «сміху» є одним з основних концептів у художній концептосфері письменника.

Мова гоголівських творів (одна з найбільш важливих елементів стилю) вражає багатством розмовної лексики і розмовних інтонацій. Використання лексичних, морфологічних, синтаксичних українізмів надавало мови творів Гоголя неповторного забарвлення. В. Чаплевко виділяє в його ранній творчості прямі або «свідомі» українізми, українізми-кальки і «невільні українізми», які утворилися внаслідок схрещення двох мов – української та російської [4, с. 16].

Використання українізмів в творах Гоголя виконувало ту ж функцію, що і звернення до іноземної лексики в романтичній літературі, тобто, знищило стереотипність сприйняття. Крім того, одна з важливих функцій українізмів в творах раннього Гоголя полягає в створенні місцевого і національного колориту.

Однак, як справедливо стверджує В.Ф. Переверзєв, «інший струмись, більш потужний і широкий, панує в творах з життя дрібнопомісного і чиновницького кола» [3, с. 78]. Головний фактор – зображення прози життя – диктує автору інші інтонації, іншу ритмомелодику.

Сторінки гоголівських творів рясніють епітетами «чудовий», «прекрасний», «дивний». У ранній творчості домінує епітет «чудовий», який, на думку Андрія Білого, відноситься до улюблених епітетів Гоголя («Дивне місто Миргород!», «Чудовий Дніпро при тихій погоді ...»). Даний епітет вживається в його творах у двох сенсах: у прямому – як «чудовий» та в переносному – як «чудний», «дивний» [2, с. 223]. Але якщо в ранній творчості відчувається свідоме прагнення автора представити світ української природи як чудовий і дивний, то в «Мертвих душах» підкреслюється дивність створених письменником героїв. Слід акцентувати увагу на тому, що окрім Гоголя в жанрі сатири працювало багато українських письменників і в ХХ столітті. Так, наприклад, сатиричні образи яскраво представлені у творчості К.Гордієнка [7, с. 190].

У творчості раннього і пізнього Гоголя співчуття має свої особливості. У «Вечорах» домінують такі форми відсторонення, як метафоризація, використання мотивованої фантастики, що має свого «носія», наявність оповідачів, що належать до народного середовища. Гоголь майстерно використовує прийом метонімії і синекдохи, а також маску наївного провінціала-оповідача, здивованого «малоросіянина на «батистових комірцях», «вусах дивовижних», на таліях, «які вам не снилися ніколи», на дамських рукавах. Точка зору оповідача, який зосереджує увагу не на історичних пам'ятках Невського проспекту, а «відчуженому», оскільки він висловлює думку людини, що належить до іншої соціального і національного середовища. Прийом відчуження у Гоголя знаходить різні способи вираження (лексичне, композиційне, синтаксичне) і проявляється найчастіше в творах з елементами міфологізації.

Гоголь часто використовує «відчужене» епічне порівняння, в якому порівнюються явища або предмети, викликаючи подібні звукові або зорові асоціації. Вище вже наводилося порівняння чорних фраків з мухами на рафінаді. Не менш примітним в першому томі «Мертвих душ» є опис собачого гавкату при наближенні брички Чичикова до будинку Коробочки. Спочатку автор повідомляє, що «лихі собаки» замість швейцарів «доповіли про нього так дзвінко, що він підніс пальці до вух своїх». Комічний ефект в описі даного епізоду полягає в тому, що в ньому на рівні звукових асоціацій з'єднується, на перший погляд, непоєднуване – концерт музикантів і собачий гавкіт.

Провівши безліч аналогій і порівнянь, автор значно розширює межі зображуваного, йому вдається одночасно зобразити не тільки гавкіт псів, а й концерт музикантів. Детально вивчити творчість М. Гоголя можна за допомогою електронного підручника, де окрім текстів, лекційного матеріалу можна переглянути відео матеріали, прослухати аудіо, а також презентації [6, с. 292].

Ще однією стильовою домінантою не тільки гоголівської поеми, а й творчості письменника в цілому, є деталізація. Деталі поміщицького і чиновницького побуту виписані автором так докладно, що створюють враження повноти неподібності. Гоголівський текст вражає кількістю деталей предметної зображальності і таких подробиць, які можуть здатися зайвими, проте кожна деталь значима і функціональна в контексті авторського задуму. Гоголівський стиль вислизає від однозначних визначень і характеризується надзвичайною гнучкістю. Символісти (В. Брюсов, А. Білий) писали про Гоголя як про «ірреаліста-символіста» і приводили вагомі докази на користь своїх тверджень.

У цілому індивідуальний стиль Гоголя має синтетичний характер, оскільки поєднує в собі риси, тенденції романтичного, реалістичного і барочного стилів, а в деяких випадках і передбачає особливості поетики символізму та імпресіонізму.

Література

1. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. М.: Худож. лит., 1975. 504 с.
2. Білий А. Майстерність Гоголя. К.: МАЛП, 1996. 351 с.
3. Переверзев В.Ф. Творчество Гоголя. *Основа*. 1997. № 2. С. 52 – 67.
4. Чапленко В. Українізми в мові Гоголя. Авгсбург, 1948. 28 с.
5. Шарова Т. М. Жіноча проза: теоретичні засади визначення та класифікація. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Карабіна*. №745. Серія «Філологія». Вип. 49. 2006. 214 с.
6. Шарова Т.М. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 39. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. С. 290–296.
7. Шарова Т.М. Сатиричні твори Костя Гордієнка в його ранній творчості: повість «Автомат» і роман «Славгород». *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2017. №7. С. 190–193.
8. Эйхенбаум Б. Черты летописного стиля в литературе XIX века. Л.: Художественная литература, 1983. С. 371–379.
9. Эльсберг Я.Е. Стили Пушкина и Гоголя и русская культура. Теория литературных стилей. Типология стилевого развития нового времени. М.: Наука, 1976. С. 386–408.

Лагода А.В.

магістрантка

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ІМАГОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОМАНУ С. ПИРКАЛО «НЕ ДУМАЙ ПРО ЧЕРВОНЕ»

Анотація. У статті накреслюються напрямки зіставлення представників української та британської націй у романі С. Пиркало.